

El surrealista retrobat

Text > EVA VÁZQUEZ

Il·lustració > MARC VICENS

Per a un historiador de l'art, no hi deu haver gaires plaers que superin la troballa d'una obra mestra desconeguda, excepte que tingui la sort extraordinària de descobrir, no una peça, sinó un artista sencer. Aquest ha estat el cas de l'arquitecte i professor Pedro Azara, que en un viatge a l'Argentina fa més de deu anys va topar-se amb un pintor excepcional, una figura indiscutible de l'avantguarda de la primera meitat del segle XX però de qui a Catalunya, d'on era originari, no se'n sabia res. Juan Batlle Planas (Torroella de Montgrí, 1911 - Buenos Aires, 1966) és tota una troballa fins i tot per als experts com Azara, que des que en va veure l'obra no ha parat de buscar la complicitat d'alguna institució per donar-lo a conèixer al nostre país. El camí no ha estat gens fàcil, entrebancat per la crisi econòmica, primer, i pel desinterès, després. La proposta, doncs, ha anat passant de taula en taula durant un decenni, fins que la Fundació Juan March va animar-se a produir l'exposició «Juan Batlle Planas: el gabinet surrealista», que es va presentar l'any passat al Museu d'Art Abstracte de Conca i que s'ha pogut veure fins al maig al Museu d'Art de Girona, abans de seguir la itinerància fins a Palma i ser empaquetada de nou per retornar les obres a les col·leccions argentines d'on procedeixen.

Haurà estat un pas fugaç i una mica espantós, com el d'aquelles casetes on s'exhibien el nan i la dona barbuda que evoca l'escriptor Manuel Mujica Láinez en relació amb aquestes obres menudes, gairebé unes estampetes a propòsit per circular subversivament de mà en mà, amb les seves boges associacions, els seus pous secrets, aquest verisme atroç, «matemàtic», en diu Láinez, en què, en un entorn detallat i precís, els fantasmes prenen forma. De poc ens ha anat que no ens el perdem per sem-

pre, aquest pintor adepte al surrealisme parisenc i al perfil enigmàtic del massís del Montgrí que va arribar a tenir d'alumna la fràgil Alejandra Pizarnik. Perquè hi ha molt de cel empordanès, en les seves obres, un cel metàl·lic, com de mercuri, que recorda el Dalí jove, quan també pintava uns quadres petits que agegantava desertitzant el paisatge i posant-hi al mig unes figures diminutes que feien unes ombres com abismes, on en qualsevol moment podien deixar-se caure. Si el surrealisme no hagués sucumbit a la fatigant imitació d'aquells decorats de cartró pedra de les barraques de fira, potser n'hauria sortit alguna cosa que fes profit a l'art que vindria després. Batlle Planas encarna aquell surrealisme iniciàtic, de «gabinet», molt més pur de forma, més refinat en les seves ambigüitats, profusament documentat i, doncs, altament intencionat. Els quaderns

que confeccionava servint-se de retalls fotogràfics que posava a conversar dialècticament remetent sense dubte a l'*Atles Mnemosyne* d'Aby Warburg i, és clar, a tota una ètica de l'arxiu que s'ha estès a bona part de l'art contemporani, de la mateixa manera que les seves «capses pensants», de les quals per desgràcia no se n'ha conservat cap, són simultànies a les que en la mateixa època construïa Joseph Cornell.

Batlle Planas va emigrar a Buenos Aires amb la família quan tenia tot just dos anys, i no consta que mai tornés a la seva terra, ni per a una visita breu. Aquí, l'única pista que se'n tenia procedia de la branca familiar que encara avui regenta la històrica Dolceria Batlle, i segurament del pare, que no se sap si díscol o nostàlgic va tornar-se'n, al cap de poc, cap a Torroella, des d'on escriuria encara durant una colla d'anys a la dona i al fill, sovint en targetes postals il·lustrades amb paisatges del Montgrí. És emocionant comprovar com la noció de pertinença s'arropa a uns fills tan primos.

